

Катаргіна Тетяна (м. Київ)

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Центру досліджень історико-культурної спадщини України

Інституту історії України НАН України.

zvid1@ukr.net,

УДК: (303.094.4+.001.11):719(477)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗА КОРДОНОМ

Стаття присвячена структурному аналізу комплексу теоретичних та методологічних принципів дослідження української історико-культурної спадщини за кордоном

Ключові слова: *культурна спадщина, пам'ятки, еміграція, діаспора.*

В сучасному світі ступінь нівелювання особистої ідентичності та ідентифікації народу, нації спричинених процесами уніфікації та стандартизації умов життя досяг критичних параметрів, за якими прямує втрата певною частиною суспільства базових критеріїв національного самоусвідомлення. За цих обставин стає актуальним питання формування серед різних верствах населення ретроспективно-аналітичного мислення. В загальному розумінні це означає надання об'єктивної оцінки історично-сформованим існуючим у суспільстві ідеям, формам матеріального й технічного розвитку народу, як механізму встановлення тотожності індивідів. В конкретному вимірі історичне мислення формулює пріоритети визначення, поцінування та ідентифікації історико-культурної спадщини.

Культурну спадщину України складають нерухомі пам'ятки історії та культури, до яких відносяться будинки, споруди, ансамблі (або їх рештки), визначні місця, що мають цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність, як це визначено в законі України «Про охорону культурної спадщини» 2000 р.¹ У конвенції ЮНЕСКО 1972 р. «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» до культурної спадщини віднесені нерухомі пам'ятки історії та культури, а також визначні місця, які мають універсальну цінність з точки зору антропології, історії, мистецтва, науки, естетики, етнології². На сучасному етапі можна констатувати, що міжнародна термінологія, яка застосовується в конвенціях ЮНЕСКО щодо визначення культурної спадщини імплементована в українське законодавство. Об'єкти культурної спадщини належать до тих надбань, які впливають на почуття,

етику, мораль людини фактом існування. Пам'ятки є важливою частиною розвитку культури, сприяють формуванню особистості, значною мірою визначають духовний потенціал нації.

Українська історико-культурна спадщина не обмежується пам'ятками, які зберігаються на території держави. Представлена нерухомими об'єктами, вона розташована на теренах інших країн. Особливе геополітичне становище України сприяло розвитку політичних, економічних, культурних зв'язків країни з державами Сходу й Заходу. Україна виступає як метрополія для східної й західної діаспор. Вони мають різний час появи та зв'язки з метрополією. Вивчення нерухомих пам'яток й пов'язаних з ними подій дає можливість більш детально й об'ємно простежити віхи життя не тільки окремої людини, а й вивчити взаємовідносини та встановити позитивні й негативні фактори впливу кожної з культур одна на одну.

За межами нашої держави проживає понад 10 млн. українців. Українські спільноти в різних країнах формувалися внаслідок еміграції автхтонного українського населення. В процесі розбудови незалежної української держави важливо налагоджувати контакти, створювати необхідні умови для об'єднання українців в сучасному світі. Розробка наукових тем, підготовка наукових і науково-популярних праць, видання каталогів і фотоальбомів, путівників, створення тематичних туристичних маршрутів, присвячених питанням життя і діяльності українців за кордоном будуть сприяти вирішенню цих питань.

Головна мета даної роботи — визначити напрями та методи дослідження та поцінування культурної спадщини народу України за кордоном, акцентувати увагу на питанні культурного розмаїття кожної з країн та на визначенні пам'яток, як знакових символів національної ідентичності. При цьому підкреслимо, що рівень цивілізованості суспільства визначається не тільки сучасними методами і новими технологіями промислового розвитку, а й тим, як соціум зберігає й вшановує культурну спадщину попередніх поколінь. Практичне значення сформульованих теоретичних положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що вони можуть слугувати методологічною основою для реалізації програм із дослідження, поцінування, оптимізації використання культурної спадщини.

В умовах переосмислення надбань національної культури, визначення пріоритетів і нових шляхів її розвитку, курсу на забезпечення спадковості культурних процесів значної уваги потребує й пам'яткоохоронна справа. Сучасна історіографія представлена науковими дослідженнями питань визначення та поцінування нерухокої культурної спадщини за кордоном. Ці проблеми висвітлені в наукових розвідках та методичних роботах В. Горбика, Г. Денисенко, С. Кота, Т. Катаргіної, П. Кардаша. Нерухомі

пам'ятки історії та культури за кордоном частково розглянуті у дослідженнях В. Трощинського, А. Шевченка, І. Кобзар, О. Мармазової, І. Винниченка, М. Тимошика. Серед зарубіжних дослідників історико-культурної спадщини, пов'язаної з представниками українського народу представлені у роботах Л. Винара, Т. Лебединської, М. Лупула, П. Кравчука, Д. Прокопа³.

Цінність культурної спадщини полягає в можливості наочно продемонструвати історичні реалії шляхом ознайомлення громадськості з об'єктами — свідками історичного буття й творчої наснаги видатних представників української політичної, наукової, культурної еліти. Ступінь важливості вивчення пам'яток, пов'язаних з представниками українського походження за кордоном визначається тим, що знищення протягом ХХ століття нерухомих об'єктів в Україні призвело до втрати цінного автентичного матеріалу, який ототожнювався з життям та діяльністю провідних діячів української історії. Тому збережені матеріальні об'єкти на теренах зарубіжних країн дають змогу відтворити життєвий шлях багатьох відомих українців.

Дослідження нерухокої історико-культурної спадщини на теренах інших країн має проводитися за певної системи визначення та поцінування. Проведення структурного аналізу зумовлено значною кількістю об'єктів, які потребують наукової апробації та введенням їх у науковий та суспільний обіг. На сучасному етапі постала необхідність використання методів наукової систематизації за етнополітичним, типологічним, видовим, тематичним, автентичними, історичними, хронологічними, географічним, морфологічним напрямками дослідження розвитку культурного середовища.

Етнополітичний принцип систематизації дає можливість визначити нерухомі об'єкти, пов'язані з життям та діяльністю українських громадсько-політичних, військових діячів, представників культури та науки, визначених суспільно значимих постатей в історії розвитку української незалежності. Серед них є представники як автохтонного українського етносу, так і різних етносів, які віднесені до категорії вихідців з України. В цій системі координат виділимо три принципові лінії визначення напрямів дослідження: об'єкти, пов'язані із певним періодом життя за кордоном видатної особистості (навчання, дипломатична робота, тимчасова імміграція); об'єкти, пов'язані з діяльністю політичних, культурних, наукових представників українського народу, вимушених емігрувати з країни й до кінця життя залишатися на теренах інших країн; об'єкти, пов'язані із діяльністю представників української діаспори. Зауважимо, що до емігрантів належать особи, які певний час перебували в інших країнах, не змінюючи громадянства країни походження. При цьому діаспора визна-

чається як самостійно діюча частина українського етносу, яка не пориває зв'язків з метрополією й зберігає етнічну ідентичність, але при цьому має громадянство країни проживання. Слід відмітити, що діаспора сформувалася в декілька етапів. Для кожного з них притаманні характерні особливості, що в свою чергу вплинуло на матеріальні об'єкти, які характеризують той чи інший етап формування діаспори в інших країнах.

Типологічний принципи систематизації розподіляє об'єкти історико-культурної спадщини за типами пам'яток: археології (печери, стоянки, зимівники, січі, сакраментальні місця тощо), історії (будинки, садиби, пам'ятні місця, поховання), науки і техніки (нові механізми та технології, місця помешкання винахідників і науковців), архітектури, містобудування, монументального мистецтва⁴. Пам'ятки археології представлені в основному рештками, які залишила по собі козацька доба в країнах ближнього зарубіжжя. Для культурної спадщини за кордоном найбільш характерними є пам'ятки історії, пам'ятні місця, пам'ятники та меморіали. При цьому пріоритет надається об'єктам, які були утворені першими переселенцями, або стали першими у формуванні основ громадського життя українців за кордоном. Стосовно цієї частки національного надбання спостерігаються дві суперечливі тенденції. З одного боку, пам'ятки історії викликають надзвичайний інтерес у зв'язку із запитом суспільства на об'єктивне висвітлення та відтворення історичного минулого. З іншого боку, є чимало прикладів знищення історичних об'єктів, або їх недбалого використання з порушенням норм охорони. Серед пам'яток зарубіжжя в певній мірі представлені об'єкти архітектурної спадщини, створені видатними архітекторами українського походження.

Видовий принцип передбачає систематизацію пам'яток по видах. За видовою приналежністю історичні пам'ятки української культури за кордоном можна підпорядкувати на такі групи та підгрупи:

- адміністративні будинки та будинки державного устрою, в яких певний час працювали представники українського народу (наприклад, будинок австрійського парламенту, до складу якого обиралися українці із західних областей);
- будинки, в яких розміщувались дипломатичні місії та представництва Української Народної Республіки. Такі об'єкти значною мірою визначають період існування української незалежної держави у зносінах з іншими державами як самостійного суб'єкта міжнародного права;
- освітні заклади, які підрозділяються на декілька підгруп: заклади певної держави, в яких навчались, або працювали відомі діячі української науки та культури; заклади, створені безпосередньо вихід-

цями з України внаслідок вимушеної еміграції з країни (університети, академії, коледжі); заклади, утворені українською діаспорою для надання освіти наступному поколінню (школи, студії при університетах);

- об'єкти, які належать українським громадським товариствам, створеним діаспорою за кордоном (народні будинки, хати-читальні);
- споруди, пов'язані із розміщенням в них перших емігрантських часописів періоду українських визвольних змагань;
- об'єкти, пов'язані із накопиченням та збереженням культурно-освітнього потенціалу української еміграції: музеї, бібліотеки, архіви;
- споруди театрів та кінотеатрів, в яких виступали видатні оперні співаки українського походження, грали українські театральні колективи, демонструвалися перші фільми, створені українськими митцями за кордоном;
- будинки, в яких мешкали видатні діячі української наукової та творчої еліти (готелі, прибуткові будинки, окремі садиби, маєтки);
- пам'ятні місця розміщення таборів для інтернованих осіб міжвоєнного періоду ХХ ст.;
- меморіальні комплекси, створені на місцях розташування нацистських концентраційних таборів, в яких перебували українці під час Другої світової війни; меморіали, які увічнюють місця страти українських діячів історії та культури під час сталінських репресій;
- меморіальні некрополі українських вояків та поодинокі поховання видатних представників української політичної, військової, наукової, творчої еміграції за кордоном;
- меморіальні некрополі, пов'язані з видатними діячами української діаспори;
- окрему групу складають пам'ятки історії, пов'язані із життям та місіонерською діяльністю представників українських релігійних громад, створених в країнах світу;
- пам'ятки науки і техніки як складова частина пам'яток історії передовсім пов'язана з діяльністю українських інженерів і техніків, які змушені були емігрувати за межі України з політичних, етичних, меркантильних або інших причин й зреалізувати свій творчий потенціал на теренах інших країн.

Архітектурну спадщину українського народу за кордоном складають об'єкти, які мають виняткову художню цінність:

- сакральні споруди, створені видатними архітекторами українського походження (церкви, каплиці, костьоли);
- твори монументального мистецтва (розписи сакральних об'єктів, панно на спорудах громадського або приватного призначення) виконані вихідцями з України;

- палацові комплекси, збудовані в зарубіжних країнах українськими мистцями;
- об'єкти культурного призначення, побудовані архітекторами, вихідцями з України;
- монументи, у спорудженні яких брали участь українські архітектори.

Пам'ятники та меморіали, створені українськими скульпторами й архітекторами з України (а також за часів УРСР); монументи, споруджені митцями, які опинилися за кордоном під час другої хвилі еміграції; пам'ятники, встановлені на замовлення або за ініціативою та коштом української діаспори. Цей вид пам'яток можна підрозділити на декілька груп:

- пам'ятники, встановлені на честь видатних діячів української культури;
- пам'ятники, споруджені на честь громадсько-політичних та церковних діячів;
- меморіальні комплекси, створені на честь видатних військових діячів;
- пам'ятники на могилах відомих діячів науки, мистецтва, освіти;
- меморіальні знаки, встановлені на честь визначних представників української діаспори та на вшанування пам'яті українців, загиблих під час голодомору в Україні.

Тематичний принцип систематизації об'єктів історико-культурної спадщини, який прийнятий щодо культурної спадщини в Україні передбачає наступний розподіл пам'яток: пам'ятки історії державного устрою та суспільно-економічного ладу; пам'ятки історії громадсько-політичного життя, соціальних і національно-визвольних рухів; пам'ятки воєнної історії; пам'ятки науки, освіти, культури; пам'ятки історії релігійного та церковного життя; пам'ятки виробництва і техніки⁵. Стосовно напрямів дослідження масиву історико-культурної спадщини за кордоном, маємо констатувати деякі відмінності від прийнятої в межах України класифікації. До пам'яток за кордоном не можуть бути віднесені пам'ятки історії державного устрою та суспільно-політичного ладу. Натомість цілком природно визначати пам'ятки, які мають значення для висвітлення громадського та політичного життя еміграції першої половини ХХ ст. (дослідження об'єктів, пов'язаних з діяльністю діячів Української Центральної Ради за кордоном, або пам'ятки урядовців Української Держави в екзилі), або знакові для формування української діаспори (перші українські поселення в країнах світу; сакральні пам'ятки релігійних громад української діаспори). Тематичний принцип також може бути застосований при визначенні пам'яток за географією їх розповсюдження

(пам'ятки української еміграції або об'єкти, створені української діаспорою у країнах Західної Європи, або на Північноамериканському континенті), за хронологією (пам'ятки науки і культури певної хвилі української еміграції, або освітні заклади, створені діаспорою), за типами культурних об'єктів в окремому регіоні (розглянути окремо пам'ятки історії, архітектури, монументального мистецтва), за видами об'єктів, пов'язаних з певною особистістю (пам'ятки науки і техніки, створені видатними науковцями й винахідниками).

Автентичний принцип визначає пам'ятками такі об'єкти, які зберегли свою первісну основу, мають автохтонне походження, не зазнали перетворень інтер'єру та екстер'єру, не були зруйновані, або перебудовані, тобто зберегли достовірність протягом всього періоду існування. Якщо руйнація все ж таки відбулася, то відтворені пам'ятки можуть вважатися такими у виключних випадках, або мають бути віднесені до категорії пам'ятних місць. У випадку перенесення пам'ятки в інше місце, як наприклад при створенні скансену, куди звозилися будинки перших переселенців до Канади, то вони вже стають музейними експонатами, аніж автентичними пам'ятками. Щодо окремих випадків відтворення пам'яток, то вони охарактеризовані у Ризькій хартії ЮНЕСКО, яка дозволяє відносити до пам'яток наступні об'єкти: «у виняткових випадках реконструкція культурної спадщини, втраченої в результаті стихійних чи спровокованих людьми лих, може бути прийнятною, коли для історії та культури відповідного регіону конкретна пам'ятка становить надзвичайну художню цінність, має символічне значення чи особливо важлива для збереження історичного середовища (як міського, так і сільського)»⁶. До таких випадків реконструкції можуть бути віднесені об'єкти, які були зруйновані під час тоталітарного правління в країнах Східної і Центральної Європи та відтворені у первісному вигляді на підставі вивчення документів та на старих фундаментах. Крім того, окремі випадки дозволяють вважати об'єкти автентичними навіть коли внутрішнє оздоблення і планування зазнали змін, але при цьому зовнішній вигляд залишився у первісному стані. В сучасних умовах економічного розвитку складно зберегти первісний вигляд пам'ятних місць, до яких віднесені поля визначних битв, розташування таборів для інтернованих осіб періоду між двома світовими війнами, місця поховань військовополонених та страчених у нацистських концтаборах. Взагалі принцип автентичності пам'ятки має значення і для забезпечення її охорони від руйнації та для вдосконалення її збереження й реставрації за старими технологіями, що вимагає проведення фахової реставрації.

Історичний принцип зв'язаний із загальноприйнятою концепцією розвитку науки на основах об'єктивного аналізу існуючих історичних фактів.

Фактологічна складова дуже важлива частина дослідження пам'яток, пов'язаних із життям та діяльністю окремих видатних осіб та цілих колективів, злучених у громадські об'єднання, товариства, державні управлінські структури, творчі спілки тощо. Встановлення зв'язку між діяльністю людей та визначеним об'єктом проходить певний шлях апробації й доказової бази щодо автентики саме цього об'єкту й визначення його як пам'ятки. Щодо пам'яток української культурної спадщини за кордоном, то історичний принцип застосовується ще й у визначенні напрямів і цілей еміграції (економічної, політичної, трудової), засобів пристосування переселенців і формування ними сталих діаспорних громад, основних напрямів розвитку політичної думки, культурної та освітньої діяльності видатних особистостей. При цьому пам'ятки за цим принципом можна розділити на такі підгрупи: політичної історії (пам'ятки, пов'язані з політичною елітою в еміграції), пам'ятки, які відтворили певний період економічного розвитку різних країн та участь українців в цих процесах (наукові розробки та технічні засоби, створені вихідцями з України), пам'ятки воєнної історії, пов'язані з трагічними подіями світових війн, пам'ятки історії культури, пов'язані з життям та діяльністю творчих особистостей та мистців. При проведенні досліджень з визначення об'єкта як пам'ятки використовується широке коло джерел (архівних, пресових, нарративних) та літератури (мемуаристика, епістолярії), які підтверджують факт події пов'язаний саме з конкретним об'єктом.

Хронологічний принцип полягає у визначенні основних хронологічних меж означеної теми. При цьому слід виокремити такі сегменти як еміграція (тимчасова, або довічна), діаспора (трудова, політична, наукова, культурна). На основі сучасних досліджень, які за основу визначення етапів формування діаспори поклали мету, за якою здійснювалась масова міграція, виділяються такі хронологічні періоди:

В межах Російської імперії:

- військова міграція кінця XVII ст.;
- міграція політичних діячів, представників науки, культури XVIII–XIX ст.;
- примусова депортація (ув'язнення, заслання) діячів визвольних рухів до Сибіру і Далекого Сходу в XIX — на початку XX ст.;
- трудова (сільськогосподарська) міграція, пов'язана зі Столипінською реформою початку XX ст.;
- переміщення репресованих діячів українського політикуму та культури під час тоталітарного правління XX ст.;
- евакуація частини українського населення з територій, захоплених під час Другої світової війни;
- заробітчанська міграція другої половини XX ст. — до 1991 р.

До зарубіжних країн Європейського, Американських та Австралійського континентів:

- постійна трудова трансатлантична еміграція кінця XIX ст.;
- політична міграція першої половини XX ст.
- наукова, культурна міграція XX ст.
- економічна міграція XX–XXI ст.
- заробітчанська міграція XXI ст.⁷

Географічний принцип передовсім стосується визначення країн, до яких в кожний з періодів відбувалося примусове або добровільне переселення українців. За дослідженнями і підрахунками І. Кобзар та О. Мармазової «Українська діаспора, що утворилася передусім внаслідок сталінських депортацій та міграцій часів II Світової війни, умовно поділяється на східну (Росія — 4,3 млн., Казахстан — 900 тис., Молдова — 600 тис., Білорусь — 300 тис., Узбекистан — 150 тис., Киргизія — 100 тис. жителів українського походження) і західну (США — 2 млн., Канада — 1 млн., Бразилія та Аргентина — по 400 тис., Австралія і Франція — по 40 тис., Велика Британія — 30 тис., Німеччина — 25 тис. жителів українського походження). Частина українців віддавна проживає на територіях, які після II Світової війни увійшли в межі державних кордонів сусідніх з Україною держав (Польща — 300 тис., Румунія — 280 тис., Словаччина — 40 тис. жителів українського походження). Частина української еміграції віддає перевагу термінові “українці в країнах поселення”»⁸.

Першою в цьому контексті стоїть формування східної діаспори, яка формувалася протягом кількох століть. При цьому зауважимо, що термін еміграція тут недоречний, тому що переселення відбувалося або добровільно, або примусово в межах однією імперії. Але за визначенням сучасної історіографії процесів формування української діаспори в Російській Федерації, українці сформували на теренах Росії декілька крупних конгломератів, названих Малиновим клином (Кубань), Жовтим клином (Надволжя), Зеленим клином (Далекій Схід) та на території сучасного Північного Казахстану — Сирій клин⁹. На цих територіях діють усталені українські товариства, які крім культурно-етнічних, просвітніх заходів беруть участь у дослідження пам'яток, пов'язаних з перебуванням українців в краї та встановлюють меморіальні дошки для увічнення цих подій.

Перебування українців в країнах Центральної та Західної Європи визначалося передовсім культурно-освітніми процесами епохи Відродження, відколи у вищих навчальних закладах розпочали навчатися й викладати представники політичної, наукової, літературної еліти українського походження. Такі країни, як Польща, Литва, Угорщина, Австрія, Італія були першими країнами, до яких переїжджали українські мистці з

середини XVII ст. Країни Західної Європи, такі як Німеччина, Чехія, Франція стали прихистком для політичної еміграції першої третини XX ст.

Трудова еміграція до країн Американського континенту розпочалась із трудових мігрантів до Канади, Аргентини, Бразилії, Сполучених Штатів Америки з кінця XIX ст.

До Канади, Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Австралії переселилася значна кількість українців після закінчення Другої світової війни. Цю хвилю еміграції не можна охарактеризувати однозначно, бо серед українців, які опинились в цих країнах були військові, державні діячі, представники різних політичних течій, військовополонені, представники науки, освіти, культури. Саме в цей період було закладене основне підґрунтя сталих діаспорних об'єднань.

Морфологічний принцип, який передбачає збереження культурної спадщини як важливої сфери людської діяльності, спрямованої на вдосконалення трансляції історико-культурного суспільного досвіду. Системне збереження історичних об'єктів неможливе без їх реєстрації, класифікації і систематизації, що є необхідною умовою і інструментом їх збереження. На жаль, цей напрямок і досі залишається без належної уваги з боку відповідних установ. Розробка проблем вітчизняної культури неможлива без створення інформаційних баз даних, зокрема комп'ютерних, про пам'ятки усіх видів і типів як в Україні, так і за її межами. Перспективним уявляється інформаційний потенціал історичних пам'яток, систематизований за певними ознаками, параметрами і напрямками політичного, економічного, матеріально-технічного, соціально-культурного розвитку суспільства певних історичних періодів. Потрібні державні програми введення цього безцінного матеріалу до наукового і суспільного обігу.

Формування методів збереження пам'яток в умовах розвитку ринкових відносин в Україні та посилення інтеграційних процесів в галузі захисту культурної спадщини передбачає активне запровадження сучасних механізмів управління цією діяльністю. У цьому контексті забезпечення функціонування національних програм із збереження пам'яток історії та культури набуває особливого значення, оскільки безпосередньо впливає на формування раціональної державної політики, потребує розробки адекватної стратегії і тактики управлінської діяльності, що, у свою чергу, сприяє посиленню значення національного культурного надбання кожної країни в умовах розповсюдження тенденцій глобалізації.

При цьому необхідно виокремити цілу низку проблем, пов'язаних зі збереженням автентичних українських пам'яток на теренах інших держав. Серед них маємо виділити передовсім загальні, які стосуються розвитку суспільно-економічних відносин у діаспорі:

- проблеми, викликані згортанням культурно-освітніх програм в умовах розповсюдження тенденцій глобалізації та світової економічної кризи;
- спостерігається спад активності самої української діаспори, пов'язаний з процесом асиміляції і, як наслідок, скорочення кількості україномовних представників діаспори;
- зменшення прямих вихідців з метрополії, активно діючих на ниві політики, освіти, культури.

Стосовно нерухомих пам'яток історії та культури за кордоном визначаються наступні проблеми, які потребують вирішення:

- територіальне розміщення пам'яток на теренах інших країн підпадає під дію прийнятого національного законодавства в сфері збереження культурної спадщини. При цьому кожна з країн опікується збереженням своєї національної культурної спадщини, тому необхідне залучення значного інформаційного ресурсу, для того щоб пам'ятки, пов'язані з історією і культурою українського народу за кордоном отримали належний захист;
- в зарубіжних країнах встановлені хронологічні межі (від 25 до 75 років) для надання об'єкту статусу пам'ятки історії. Тому певна кількість об'єктів, які вважаються пам'ятками для українців з плином часу можуть бути знищені з причин суто утилітарних в результаті нової забудови;
- фінансові проблеми збереження поховань на цвинтарях. У країнах Європи без оплати зберегти поховання неможливо. Наприклад, у Чехії українські діаспорні організації доглядають та сплачують визначені кошти за збереження окремих поховань видатних українців.

В цілому, результатом дослідження пам'яток історії та культури українського народу за кордоном можуть стати:

- наукові монографії з культурологічним аналізом історико-культурної спадщини східної та західної українських діаспор;
- дослідження груп пам'яток, характерних для певних періодів політичної, економічної, примусової еміграції, або окремої країни;
- створення систематизованого каталогу нерухомих пам'яток, пов'язаних з життям та діяльністю кращих представників України за кордоном;
- розробка комп'ютерної бази даних всіх об'єктів української культурної спадщини за кордоном, або сайту в Інтернеті як віртуального транслятора історико-культурного надбання;
- створення енциклопедичного видання Зводу пам'яток історії та культури України за кордоном.

Катаргіна Тат'яна (з. Києв)

Кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Центра исследований историко-культурного наследия Украины Института истории Украины НАН Украины.

Теоретические и методологические принципы определения и идентификации памятников украинской культуры за рубежом

Статья посвящена структурному анализу комплекса теоретических и методологических принципов исследования украинского историко-культурного наследия за рубежом.

Ключевые слова: культурное наследие, памятники, эмиграция, диаспора.

Katargina Tetiana (Kyiv)

Senior researcher fellow of the Centre for research of the historical and cultural heritage of the Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine, Candidate of Historical Sciences (PhD).

Theoretical and methodological principles for the determination and identification of monuments of Ukrainian culture abroad

The article is devoted to the structural analysis of complex of theoretical and methodological principles of research of Ukrainian historical and cultural heritage abroad.

Keywords: cultural heritage, monuments, emigration, diaspora.

---

¹ Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06. 2000 р. № 1805-14.

² Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» від 16.11.1971 р.

³ Кот С., Кардаш П. Українці в світі: Книга-альбом. — К.; Мельбурн: Фортуна, 1995. — 423 с.; Катаргіна Т. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність). — К.: Інститут історії України, 2003. — 183 с.; Горбик В., Катаргіна Т., Герасимчук В. Культурна спадщина України на теренах зарубіжних країн: проблеми дослідження і збереження. — К.: Видавничий Дім «Академперіодика», 2005. — С. 187–209; Горбик В., Денисенко Г. Видатні українці у зарубіжному світі: Некрополь. Спадщина (Офіційний інформаційний ресурс Науково-дослідного інституту пам'ятко-охоронних досліджень) Режим доступу: <http://www.spadshina.org.ua/index.php?SID=54&itemID=668>; Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика / Автори: Горбик В. (відп. ред.), Гаврилук Л., Денисенко Г., Катаргіна Т., Ковпаненко Н., Кот С., Пархоменко М., Піскова Е., Тимофієнко В., Титова О., Федорова Л. — К., Інститут історії України, 2007. — 336 с.; Українська діаспора в Російській Федерації: історико-культурна спадщина / Автори: Горбик В.О. (кер.), Герасимчук В.Є., Даниленко В.М., Денисенко Г.Г., Катаргіна Т.І., Кубальський О.Н. — НАН України. Інститут історії України. — К.: Інститут історії України, 2011. — 276 с.; Трощинський В. Українці в світі / В. Трощинський, А. Шевченко. — К.: Альтернатива, 1999. — 352 с.; Кобзар І.М., Мармазова О.І. Культура української діаспори. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/gum/2010_2/17.pdf; Винниченко І. До питання розселення українців в державах колишнього СРСР // Українська діаспора. — № 1. — К.; Чикаго, 1992; Його ж. Українці в Санкт-Петербурзі. — К., 2002; Тимошик М. Українка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції <http://www.archives>.

gov.ua./Publicat/Studii/Tymoshyk; Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу / Д. Прокоп. — Едмонтон, Вінніпег, 1988; Lupul, M.R. Visible Symbols: Cultural Expression among Canada's Ukrainians. — Edmonton, 1984. — 204 p.; Кравчук П. Українці в Канаді / П. Кравчук. — К., 1981; Лебединська Т. Пам'ятні місця Т.Г. Шевченка у Санкт-Петербурзі. — К., 1994.

⁴ Теоретичні та науково-практичні засади підготовки статей про пам'ятки історії до «Зводу пам'яток історії та культури України. — К.: Інститут історії України, 2011. — 272с.

⁵ Там само. — С. 23.

⁶ Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини від 24.10. 2000.

⁷ Заставний Ф. Українська діаспора / Ф. Заставний. — Л.: Світ, 1991; Ясь О.В. Еміграція українського населення [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: Наукова думка, 2005. — 672 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_ukr_

⁸ Кобзар І.М., Мармазова О.І. Культура української діаспори. [Електронний ресурс] Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/gum/2010_2/17.pdf

⁹ Стамбола І. Ретроспективний погляд на українські поселення-«кліни» в сучасній Росії // Українознавчий альманах. — Вип. 7. — С. 190. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ukralm/2012_7/stambol.pdf